

УПАДЪК И КРАЙ НА НА БЪЛГАРСКАТА СРЕДНОВЕКОВНА ДЪРЖ

Публикувано от **Dimova** на **02.02.2010, 21.29**

Цар Симеон оставя на второродния си син Петър (927-970) една обширна страна, простираща се от Карпатите до Коринт и от Черно море до Адриатика. Но неговите изтощителни войни предизвикват сериозни проблеми във вътрешно-държавния живот, които довеждат до масово разорение на селячеството и до разцепление на аристокрацията в Преслав. Една част от управляващата върхушка е за продължаване на борбата срещу Византия, а другата, начело с болярина Георги Сурсуул, поддържа мирното уреждане на конфликтите с Империята. През първите месеци от управлението на цар Петър външната политика на България спрямо Византия не се променя. Така през лятото на 927 г. цар Петър и Георги Сурсуул навлизат с войска в Тракия, нападат няколко византийски селища и превземат крепостта Виза. Тогава, без да претърпи поражение, младият български владетел решава да започне преговори за мир с Византия. Византия с готовност приема предложението за мирни преговори поради ангажираността ѝ в бойни действия срещу арабите. Преговорите се провеждат в Месемврия и водят до сключването на 30 годишен мир и установяване на българо-византийската граница до земите, завладени от цар Симеон до 904 г., което всъщност включва реално присъединените към България територии. Освен това договорът задължава Византия с изплащането на ежегоден данък на България и урежда размяната на военнопленници между двете страни. Но най-значимото споразумение, към което толкова години се стреми цар Симеон и което според някои историци е в основата на похода на цар Петър в Тракия, е признаването на царската титла на българския владетел и издигането на българския архиепископ в ранг патриарх. Според Бориловия синодик от XIII в. пръв български патриарх става тогавашният архиепископ на Велики Преслав Леонтий. Короноването на Петър се извършва на 8 октомври 927 г. в Константинопол, където българският владетел е посрещнат тържествено от византийския император Роман Лакапин. Признаването на владетелското достойнство на цар Петър I бива скрепено с осъществения на същата дата в храма "Св. Богородица при Пиги" негов брак с внучката на император Роман Лакапин – Мария, която приема символично името Ирина (Мир).

През 928 г. срещу цар Петър се организира заговор, който бързо е разкрит, а водачът му, третият Симеонов си – Иван, е изпратен в изгнание в Цяр. През 930 г. първородният син на цар Симеон – Михаил се отрича от монашеския обет и вдига въстание, в резултат на което под негова власт минава областта по Долна Струма. Част от тамошното население се присъединява към въстанието с надеждата за известни облаги, но внезапната смърт на Михаил предупрежда неговия неуспех. В резултат на вътрешно-политическата криза в България се стига до загубата на част от българските територии. Около 931 г. сръбският княз Чеслав, държан като пленник в Преслав, избягва в Сърбия с подкрепата на Византия. Той организира антибългарско въстание и

освобождава страната си от българската политическа власт. Така Империята отново успява да си създаде съюзник, на когото да разчита в по-нататъшната си политика на Балканите, а България губи присъединената през 924 г. сръбска територия. През 30-те години на X век маджарите започват системни набези на Балканите. Тези походи за плячка не срещат никаква организирана съпротива от страна на българската царска власт. Със сигурност се знае, че през 934 г. маджарите извършват опустошителен поход, който стига до Константинопол. Византия успява да склочи мир с тях, но, макар че се намира в съюзнически отношения с България, не се ангажира да осигури нейната защита от унгарската експанзия. Не по-малко тревожно е положението по североизточните български граници. В 943 г. Киевска Русия тръгва на поход срещу Византия. Нейният владетел княз Игор събира многобройна войска, в която са привлечени като наемници и печенегите. Походът обаче бива осуетен от византийското разузнаване в тема Херсон, а цар Петър в знак на лоялност към Византия също известява император Роман Лакапин. Византийската дипломация успява да склони русите да се откажат от предприетия поход и да не минават на юг от р. Дунав. На печенегите обаче се позволява да нахлуят за плячка в Добруджа. От византийски извори става ясно, че това печенежко нападение също е дело на византийската дипломация.

По времето на цар Петър се засилват и социалните противоречия в българското общество. Постепенно българското селячество става зависимо от едрите поземлени собственици – болярството и църквата. Така, от една страна, народът е подложен на разорителните маджарски нашествия, а от друга – централната власт не взема мерки да спре обедняването му за сметка на болярите и църквата. Като следствие от тези процеси, от тревогата и униятието на народа особена популярност придобива богомилската ерес, която засилва още повече разрухата в българското общество.

В основата на богомилството стои дуализмът. Според официалната християнска догма Вселената е създадена на един творец – добрият и всемогъщ Бог, по чиято воля е изграден видимият и невидимият свят. За разлика от това монотеистично гледище на официалната църква, в богомилската космогония се застъпва вярата в творческата сила на двете противоположни начала – Доброто (Бог) и Злото (Сатанаил, Сатана, Дявол). Целият видим свят е творение на Сатанаил, който създава и човека. Според богомилите само човешката душа произхожда от Бога. Но затворена в човешкото тяло – творение на Сатанаил, тя се лишава от познание за своя творец и поради това остава подвластна на злото начало.

Еретиците вярват, че борбата между доброто и злото ще завърши с Второто пришествие на Христос и победата на доброто. Социалните възгледи на богомилите най-точно са представени от презвитер Козма. В своята “Беседа против богомилите” той сочи, че те ненавиждат царя, ругаят и укоряват болярите и старейшините и смятат, че са омразни на Бога и онези, които им работят. Поради това заповядват на всеки слуга да не работи на господаря си. Те отричат символите и обредите на официалната църква – причастието, литургиите, иконите, светите мощи, кръста и светото кръщение. Последователите на поп Богомил считат църковната обредност за изобретение на дявола. От Светото писание богомилите признават само Новия завет (по-точно неговата интерпретация), поради което тяхното богослужение се състои в тълкуване на Евангелието. Те почитат единствено молитвата “Отче наш”. Богомилският дуализъм определя изцяло

отрицателното отношение на богомилите към земния живот и към видимия свят. В своите разбирания те са пълни аскети. Според тях човек трябва да се бори срещу всички внушения на плътта и да я изтощава, като ѝ отделя колкото се може по-малко грижи. Поради това смятат за грях всяко плътско удоволствие и всеки стремеж към материални блага. Доброволната бедност, въздържанието от изобилна храна и изобщо отказът от удоволствията на земния живот са главните изисквания за всеки добър християнин. Една от повелите на богомилите е да не убива никакво живо същество. Единственото животно, което те си позволяват да убият е змията, защото в нея се е въплатил духът на дявола.

Строгите изисквания на богомилското учение разделят неговите привърженици на три основни групи: слушатели, вярващи и съвършени. Богомилите имат своя стройна организация, която се състои от малки общини, начело със старейшини. Те се обединяват в по-големи общини, ръководени от т. нар. “дедец”.

Средновековните извори чертаят една доста подробна картина на разпространението на богомилството вън от пределите на българските земи. Първоначално то прониква във Византия. През периода XII – XIV в. богомилството се разпространява в Сърбия, Босна, Румъния, Киевска Русия, Северна Италия и Южна Франция, а от там – в Германия, Англия, Унгария и др. Особено трайно и дълбоко е въздействието на богомилската ерес в Южна Франция и Северна Италия.

Междувременно в управлението на Византия настъпват промени, които довеждат до ново развитие на българо-византийските отношения. През 963 г. умира император Роман II. За нов император на Византия бива коронясан бившият пълководец Никифор Фока. През същата година умира и българската царица – ромейката Ирина, което води до окончателно скъсване на съюзническите българо-византийски отношения. Окончателният разрыв в българо-византийските отношения настъпва през пролетта на 967 г., когато български пратеници отиват в Константинопол, за да получат годишния данък от Империята. Пристигането им съвпада с триумфа на император Никифор Фока по случай византийската победа над арабите в Киликия. Опиянен, императорът изгонва българските пратеници - така той нарушава продължилия 40 години мир с България. След това императорът предприема поход в Тракия, но не се решава да премине на север от Стара планина, защото българите го очакват и вече са завардили проходите. След това Византия пуска в ход своето старо изпитано средство на дипломатията си и търси съюзник, който да улесни нейните действия срещу българите. Изборът пада върху владетеля на Киевска Русия – княз Светослав. В края на 967 г. Византия, с цената на много злато и подаръци, го склонява да нападне българските земи от североизток.

В началото на лятото на 968 г. с 60-хилядна войска княз Светослав започва своя първи поход срещу България и бързо превзема около 80 крепости по Дунава. Тогава Византия преоценява необходимостта от съюз с България срещу заплахата от княз Светослав и император Никифор Фока предлага мир на цар Петър, изтъквайки еднаквата християнска принадлежност на ромеи и българи, която изисква да се обединят срещу русите-езичници. Направеното предложение се приема от българския цар. Светослав се принуждава да се оттегли от България, защото, подбудени от Константинопол, печенегите се носочват към Киев.

След преодоляването на печенежката опасност княз Светослав организира втори поход срещу България през лятото на 969 г. Той навлиза с голяма войска в българските територии, които подлага на опустошение и се насочва към Велики Преслав. Пред нарастващата опасност от завладяването на Българската държава цар Петър получава апоплектичен удар и се оттегля в манастир, в който завършва живота си на 30 януари 970 г. След смъртта на българския владетел престолът за кратко остава празен, защото синовете на цар Петър – Борис и Роман – се намират в Константинопол като залог за мира между България и Византия. Скоро те се връщат в столицата и Борис бива коронован за цар. Фактически обаче, поради наложения българо-руски съюз, управител на Велики Преслав е войвода на княз Светослав.

По това време в Империята също не е спокойно. Император Никифор Фока бива убит и на византийския престол през 970 г. се възкачва Йоан Цимисхи. През пролетта на 971 г. император Йоан Цимисхи подновява военните действия срещу русите. Походът срещу тях се организира по суша и по море. Сухопътната византийска войска, предвождана от Йоан Цимисхи, преминава Стара планина и на 4 април в околностите на Велики Преслав започва голямо сражение между съюзените руси и българи и византийците, от което ромеите излизат победители. Така, въпреки че “българите се бият заедно със скитите (русите), изпълнени с гняв към ромеите, които стават причина за нашествието на скитите в земите им”, както пише Лъв Дякон, два дни по-късно българската столица бива превзета от Йоан Цимисхи, който представя цялата кампания като помощ между християни срещу езичниците-руси и първоначално зачита владетелските права на цар Борис II. Впоследствие обаче Йоан Цимисхи пленява цар Борис II и семейството му и след края на византийския поход ги отвежда в Константинопол, където по-късно на триумфална церемония на градския площад сваля царските знаци на Борис и му дава дворцовата титла магистър.

Покоряването на североизточните български земи от Византия през 971 г. съвсем не означава, че Българската държава е окончателно унищожена. В нейните свободни западни и югозападни територии българите продължават да защитават българската държавна независимост.. Управлението на западните български земи се намира под контрола на братята комитопули – Давид, Мойсей, Аарон и Самуил, свързани по майчина линия с царската династия. При установяването на византийската власт в североизточните български земи през 971 г. техният баща – управителят на Средецката област – комит Никола, вече не е между живите. Затова при унаследяването на неговата власт братята установяват една нова форма на управление над все още свободните западни предели на Българското царство, която византийските хронисти

назовават като “тетрархия” – четиривластие. До 976 г. обаче от четиримата братя остава жив единствено Самуил. Давид е убит от “скитници власи” още в началния етап от борбата срещу византийците. Мойсей пък загива при обсадата на крепостта Сяр. По-различна е съдбата на третия Самуилов брат – Аарон. Аарон е привърженик на ромеите, а Йоан Зонарас уточнява, че той иска властта за себе си. Така през 976 г. се стига до заповед на Самуил за екзекуцията на Аарон и цялото му семейство. Жив остава единствено синът на Аарон – Иван Владислав, поради застъпничеството на Самуиловия син Гаврил Радомир.

През 976 г. Борис II и Роман успяват да избягат от Константинопол и се отправят към България. На границата обаче Борис II по погрешка е убит от стражата, помислен за ромей. Роман невредим стига до Бдин и бива провъзгласен за български цар. Цар Роман оставя военните и държавни дела изцяло в ръцете на своя пръв пълководец – Самуил, а той според Йоан Скилица се отдава на “свят живот и църковни въпроси”.

Същият автор отбелязва, че Самуил се възползва от междусобиците във Византия. В периода 977-983 г. той превзема крепостта Лариса и цялата област Тесалия. От Лариса Самуил взима мощите на Св. Ахилий и впоследствие ги полага в новопостроения на острова на Преспанското езеро едноименен храм. По това време той променя и местонахождението на своята резиденция – тя вече се разполага в Преспа.

Към 986 г. император Василий II успява да преодолее съпротивата на отцепилите се и организира поход срещу България. Целта му е да превземе Средец, но обсадата завършва безуспешно и императорът се отправя към Константинопол. По обратния път при Ихтиманския проход на 17 август 986 г. българите му устройват засада и му нанасят голямо поражение. Така за едно десетилетие Самуил с внушителните си победи над Византия успява да възвърне някогашната военна слава на Българската държава и да я превърне отново в решаващ фактор на Балканския полуостров.

През 996 г. българските войски претърпяват голямо поражение срещу византийците при река Сперхей, а Самуил и синът му Гаврил Радомир са ранени.

През 997 г. цар Роман умира и с неговата смърт се прекратява господстващата в продължение на две столетия управляваща българска династия, чийто основоположник е хан Крум. През същата 997 г. Самуил, който се намира в най-близки родствени връзки със старата българска династия, е провъзгласен за български цар. През 998 г. цар Самуил предприема голям поход срещу сърбите, за да предотврати евентуален техен съюз с Византия. Българските войски достигат до Дубровник, а Самуил пленява сръбския княз Иван Владимир и го изпраща на заточение, но впоследствие му дава за жена дъщеря си Теодора Косара и го назначава за владетел на Зета. По това време цар Самуил сключва съюз с Унгария, който бива скрепен с династичен брак между неговия син Гаврил Радомир и дъщерята на унгарския крал.

В периода 1010-1014 г. българите си отдъхват поради ангажираността на Василий II в Южна Италия и Азия. През лятото на 1014 г. обаче императорът се насочва отново към България.

Решаващата битка става на 14 юли 1014 г. при с. Ключ в подножието на планината Беласица. Българите търпят съкрушително поражение, а пленените 15 хиляди български войници по заповед на Василий II биват ослепени, като на всеки сто души бива оставен по един едноок водач. Заради проявената жестокост този византийски император влиза в историята с прозвището “Българоубиец”. При вида на ослепените войни цар Самуил умира на 6 октомври 1014 г. Неговата смърт става предшественик на гибелта на Българската държава.

Гаврил Радомир (1014-1015), който унаследява царската власт, полага максимални усилия за защитата на българските земи, въпреки това византийците стигат до Битоля и изгарят дворците на българския цар. Скоро след това падат Прилеп, Шип и Воден. Междувременно по време на лов Гаврил Радомир е убит от своя братовчед Иван Владислав, който, в това си деяние, се ръководи както от чувството за родова мъст, така и от интригите на византийската дипломация, която му обещава да го признае за цар и да му отстъпи Драч. Веднага щом се коронясва за цар през 1015 г. Иван Владислав (1015-1018) изпраща писмо до Василий II, в което му обещава покорство. Скоро обаче той се обявява против всякакъв компромис с ромеите. Тогава император Василий II превзема Охрид. След разорението на Охрид Иван Владислав премества българската столица в Битоля. Намереният там надпис на Иван Владислав показва ясното му народностно самосъзнание – той се зове “Йоан, самодържец български и българин по род”. През 1016 г. българският цар убива своя сръбски васал Иван Владимир, като причината вероятно се крие в съмнение за неговата лоялност.

През 1016-1017 г. цар Иван Владислав и войводата Кракра замислят голяма акция срещу Византия с участието и на печенегите. Тя обаче бива осуетена от византийската дипломация. През февруари 1018 г. цар Иван Владислав се опитва да превземе Драч, но е убит пред стените на града и обсадата е прекратена. Самият Кракра Пернишки, заедно с още 32 български боляри, предават градовете си. Архиепископ Давид донася на Василий II писмо от българската царица, в което тя му съобщава, че му предава Българското царство.

Така през 1018 г. Българската държава бива завладяна и изчезва от политическата сцена за период от повече от век и половина. В лицето на император Василий II Византия изпълнява една стратегическа задача на своята външна политика от края на VII в. насам – ликвидирането на Българската държава.